

Gyermekvállalás után – a munkaerőpiacra való visszatérést segítő tényezők

A tartalomról

- 1 Bevezető
- 1 Bölcsődei ellátás
- 2 Családi napközi
- 2 Óvodai ellátás
- 2 Napközi
- 2 Atipikus foglalkoztatás

Bevezető

A gyermekvállalást követően a nők munkaerőpiacra történő visszatérése sokféle szempontból nehézségekbe ütközik. Az állam által finanszírozott gyermekvédelmi és oktatási intézményrendszer képes támogatni a munkaerőpiacra történő visszatérést, ugyanakkor maguk a munkahelyek is segíthetik a munkavállalókat a munkavégzés és a gyermeknevelés összeegyeztetésében.

A munkaerő-felmérés egy korábbi speciális adattelvétele szerint a gyermekgondozási ellátást igénybe vevők több mint 70%-a tervezi, hogy a pénzügyi ellátásra való jogosultság lejáratá után munkát vállal¹. Arról, hogy a gyermek hány éves korától érdemes az anyának visszatérnie a munkaerőpiacra – és különösen a bölcsőde hasznáról, illetve esetleges káros mellékhatásáról –, megoszlanak a vélemények. A gyermeket vállaló nők, illetve családok lehetőségei (pl. jövedelmi helyzete, életvitel) szintén különbözőek.

Általában a jóléti intézkedések, köztük a gyermekgondozási intézményi hálózatok kedvezően befolyásolják a nők munkavállalása és gyermekvállalása között meglévő negatív kapcsolatot. A dolgozó szülők számára rendelkezésre álló gyermekintézmények a bölcsőde, az óvoda, az iskolai napközi, és viszonylag új képződmény a családi napközi. Míg a rendszerváltás előtt – a volt szocialista országok többséghez hasonlóan – a gyermekgondozást segítő intézményrendszer viszonylag jól kiépített volt, addig az 1990-es évek elejétől egyrészt az érintett gyermekkorcsoport létszámának csökkenésével, másrészt – különösen a bölcsődék esetében – a gazdasági visszaeséssel és a foglalkoztatás csökkenésével is összefüggésben mind az intézmények, mind a férőhelyek száma jelentősen visszaesett. Ma az egyes intézménytípusok igénybevételi lehetősége eltérő.

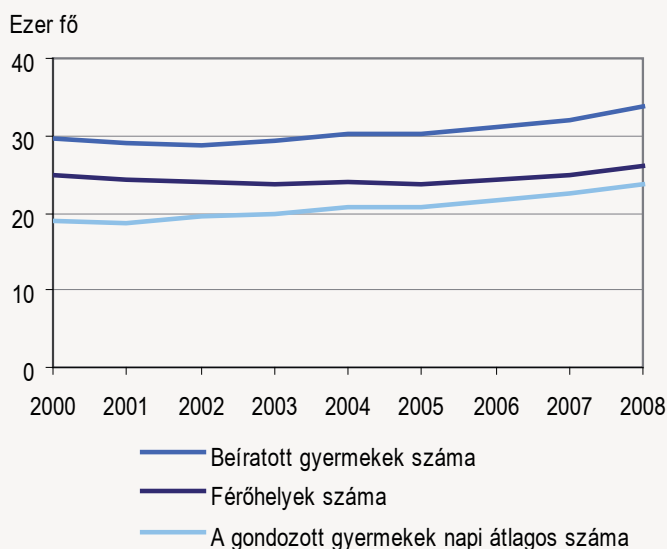
Bölcsődei ellátás

Az első bölcsődéket az ipari forradalom első hullámának vége felé, a XIX. század közepén hozták létre. A növekvő munkaerő-kereslet a férfiak mellett a női munkavállalókra is kiterjedt. Az intézmény igazán fontos szerepet

a második világháború után kapott, és az 1980-as évek elején volt a legkiterjedtebb. Ezt követően az érintett korcsoport létszámának csökkenésével az intézmények és a férőhelyek száma már a rendszerváltást megelőzően csökkenni kezdett. Ezt a folyamatot tovább erősítette az 1990-es évek eleji gazdasági visszaesés és a nyomában járó, 1993-ban tetőző munkanélküliség. A rendszerváltás elején a női foglalkoztatottság 50% alá csökkent, az 1990-es évek közepén 45–46% volt.

A bölcsőde a 3 éven aluli gyermekek gondozását, nevelését biztosító, személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátás. A működő bölcsődék száma 2008-ban 594 volt, 7%-kal magasabb, mint az előző évben, és 12%-kal több, mint 2005-ben. A működő férőhelyek száma 25 937 volt, a bölcsődék számához képest kisebb mértékben, 4%-kal növekedett egy év alatt. A beíratott gyermekek száma 33 726 volt, 5,4%-kal több, mint a korábbi évben. A férőhely hiányában elutasított gyermekek száma közel 5 ezer volt. A beíratott gyermekek aránya a bölcsődéskorúak százalékában 2004 óta növekvő, 2008-ban 11,5%.

A bölcsődei férőhelyek, a beíratott gyermekek és a gondozott gyermekek napi átlagos száma

A bölcsődék 87%-át települési önkormányzat, 6%-át önkormányzati intézményfenntartó társulás vagy többcélú kistérségi társulás, 3%-át alapítvány, a többit egyéb szervezet tartja fenn. A bölcsődei férőhelyek 93,5%-át az önkormányzati intézmények adják.

A bölcsőde elsősorban a városi környezetben létező intézmény. A jogszabály a tízezer főnél nagyobb települések számára teszi kötelezővé a fenn-

¹ 2005. évi munkaerő-felmérés.

tartását, és a kisebb települések számára – ahol nincs bölcsőde – a családi napközik fejlesztését alternatív lehetőségként említi. Ebből következően a kisebb, 5–10 ezer fő alatti településeken élők nehezebb helyzetben vannak. A bölcsődei férőhelyek harmada Budapesten található, további 57%-uk a tízezer főnél nagyobb lélekszámú vidéki városokban.

Családi napközi

A gyermekintézmények iránt mutatózó növekvő kereslet és az önkormányzatok intézményfenntartási nehézségei miatt egyre több helyen létesülnek ún. családi napközik – elsősorban, bár nem csak a kistelepüléseken.

A családi napközi nappali felügyeletet, gondozást, nevelést, étkeztetést és foglalkoztatást biztosít az ellátást nyújtó saját lakásában vagy külön erre a célra kialakított ingatlanban, és húszhetes kortól akár 14 éves korig fogadja a gyermekeket, tehát egyszerre tudja helyettesíteni a bölcsőde, az óvoda és az iskolai napközi intézményét. Egy családi napközi legfeljebb 5 fős – illetve, ha az ellátást nyújtónak további állandó segítőtje van, 7 fős – létszámmal működhet. Fogyatékos gyermek ellátása esetén ennél szigorúbbak a létszámfeltételek.

2008-ban a családi napköziben elhelyezett gyermekek száma 2621 volt, ebből bölcsődés korú 1099 fő.

Óvodai ellátás

Az óvodai nevelés a bölcsődeinél jóval kiterjedtebb, ami részben történeti okokból adódik: Magyarországon az óvodák (kisdudóvók) valamivel előbb jöttek létre, mint a bölcsődék², és sokkal gyorsabban is fejlődtek. Már az első óvodák az alapfunkción, a megőrzésen kívül pedagógiai feladatokat is elláttak. Emellett figyelembe kell venni azt is, hogy a jelenlegi szabályozás szerint ötéves kor felett – legalább napi 4 órában – az óvoda kötelező ellátás³, ebből következően a lakóhely szerint kijelölt óvoda köteles felvenni az ötödik életévét betöltött gyermekeket.

A gyermekek harmadik életévük betöltése után vehetők fel óvodába, és az ellátás az iskolába járáshoz szükséges fejlettség eléréséig tart (de legfeljebb 8 éves korukig járhatnak).

Az óvodai feladatellátási helyek száma a 2008/2009. tanévben 4355 volt, ami 31-gyel volt kevesebb, mint az előző évben, miközben a férőhelyek száma 1,4%-kal bővült, és így több mint 354 ezer lett. Szintén nőtt a korábbi évhez képest, de csekélyebb mértékben az óvodás gyermekek száma, amely mintegy 326 ezer volt. Az óvodai csoportok átlagos létszáma 23 fő – míg maximális létszáma a jogszabály szerint 25 fő⁴ –, az egy óvodapedagógusra jutó gyermeklétszám 11 fő volt. Az óvodák közül 3924 települési önkormányzati és 431 egyéb (nagyobb részt alapítványi vagy magán, illetve egyházi) fenntartású volt. A nem önkormányzati fenntartású intézmények gyakorlatilag a fővárosban, közvetlen környezetében és ezen kívül a nagy vidéki városokban találhatók.

A gyermekintézmények igénybevételenek nemzetközi összehasonlítását a gyermekek életkora (és nem intézménytípus) szerint végeztük el. Míg az Európai Unió tagországaiban átlagosan a 0–2 éves gyermekek 28%-a valamilyen óraszámú részesül intézményi ellátásban, addig nálunk ez az arány lényegesen alacsonyabb, 7%. Ez jelentős részben abból adódik, hogy a pénzbeli támogatások nálunk viszonylag hosszú ideig vehetők igénybe. A bölcsődéskorú ellátottak aránya legmagasabb Dániában, Svédországban és Hollandiában, legalacsonyabb pedig Csehországban és Szlovákiában. Az

említett skandináv országokban a nők foglalkoztatottsági aránya 70% fölötti (Magyarországon 50%), és a részmunkaidőben foglalkoztatottak száma, illetve aránya is átlag feletti. A kétévesnél nagyobb, de még nem iskoláskorú gyermekek az EU-27 átlagával közel azonos arányban járnak nálunk is bölcsődébe, illetve óvodába (Magyarországon 81% – az unióban 83%).

Napközi

Az első iskolai napközi otthont 1901-ben hozták létre Budapesten. A második világháborúig elsősorban a fővárosi iskolák biztosítottak napközi otthonos foglalkozást⁵. A világháborút követően, az 1950-es évektől a női foglalkoztatás növekedésével a napközi egyre inkább általánossá vált, jóllehet az igények sokáig meghaladták a lehetőségeket. A napközi otthonos diákok aránya a rendszerváltás előtti időszakban az 1980-as évek közepén volt a legmagasabb, majd a rendszerváltást követően jelentősen lecsökkent. Az ezredforduló óta kismértékű növekedést figyelhetünk meg a napközisek arányában, a 2008/2009. tanévben az előző évnél közel három-ezerrel több, összesen 338 ezer⁶ diák vette igénybe a napközi otthoni és tanulószobai foglalkozásokat, azaz az összes nappali tagozatos tanuló 42,8%-a. A kisiskolások, az 1–4. évfolyamokra járók ennél nagyobb arányban vettek részt a tanórán kívüli nevelés e sajátos formájában, 75,8%-uk, de a felsősök közül is 10,7%.

Atipikus foglalkoztatás

Az otthoni gyermekgondozási periódust követően a nők munkaerőpiacra való visszatérése a bölcsődei és óvodai ellátáson túl elősegíthetik az atipikus munkavállalási formák. Ezek szélesebb körű elterjedtsége az uniós átlagtól elmaradó magyar női foglalkoztatási rátán is javíthatna. A család ellátásához jobban illeszkedő rugalmas munkavállalási formák egyike a részmunkaidős foglalkoztatás. Magyarországon az utóbbi években kismértékű növekedést mutatott a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya, azonban 2008-ban így is alig haladta meg a 4%-ot. Összehasonlításképpen az Európai Unió tagországaiban átlagosan 17,6% volt az ebben a munkavállalási formában foglalkoztatottak aránya, legmagasabb Hollandiában (46,8%), legalacsonyabb Szlovákiában (2,5%) és Bulgáriában (2,0%). Ha csak a női foglalkoztatottak között vizsgáljuk a részmunkaidősök arányát, akkor Magyarországon 5,8%, míg az EU-27 átlagában 30,6% volt.

A KSH munkaerő-felmérése alapján képet kaphatunk a távmunka⁷ munkaerő-piaci súlyáról is. Eszerint 2008-ban a rendszeresen távmunkában foglalkoztatottak aránya 1% volt, és további 1% alkalmanként végzett távmunkát. Ennél tágabb kategória az ún. otthon végzett (fő)munka (aránya 2,5%), amely nem feltételez internetkapcsolatot, és amelybe beletartoznak azok az önfoglalkoztatók is, akik részben vagy egészben otthon végzik a munkájukat. Mind a részmunkaidős állást, mind az otthoni munkát elsősorban a 25–29 éves nők részesítik nagyobb arányban⁸ előnyben, ami abból adódik, hogy ezek a foglalkoztatási formák megkönnyítik a gyermeknevelés melletti munkavégzést.

² Az első óvoda 1828-ban jött létre. Pukánszky B. - Németh A. 1997. Neveléstörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó.

³ Az óvodai ellátás kötelezettsége alól megfelelő indokkal (családi körülmények, a gyermek képességei vagy sajátos helyzete) felmentés kérhető. 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról.

⁴ Ettől el lehet térni 20%-kal, ha az intézményben legfeljebb két óvodai csoport indul vagy az év során új gyermek átvétele miatt indokolt. 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról.

⁵ Dr. Füle Sándor 1980. Nevelőmunka az általános iskolai napközi otthonokban, Tankönyvkiadó, Budapest.

⁶ Iskolaotthonnal együtt számítva.

⁷ Távmunkának tekintjük a munkavégzést az otthoni munkahelyen, hanem attól távol végzi el rendszeresen napi munkáját, melynek eredményét a kommunikációs és információs technológiák alkalmazásával juttatja el munkaadójához.

⁸ 2006. évi munkaerő-felmérés.

További információk, adatok (linkek)**stADAT-táblák**[Bölcsőde, családi napközi](#)[Óvodai nevelés](#)[Általános iskolai nevelés és oktatás](#)[Rész munkaidős foglalkoztatási arány](#)**Elérhetőségek:**benedek.kovacs@ksh.hu

Telefon: +361-345-6314

[Információs szolgálat](#)

Telefon: +361-345-6789

www.ksh.hu